

NEFİSE bint HASAN

Tağrıberdî, Nefise'nin kerametler ve burhanlar sahibi bir kadın olduğunu, şöhratinin Doğu'da ve Batı'da yayıldığını söyler. Sehâvî de Nefise'nin keramet ve menkıbeleriyle ilgili rivayetlerin bazılarını nakletmiştir.

Nefise Ramazan 208'de (Ocak 824) vefat etti ve cenazesi kocası tarafından Medine'ye götürülmek istenmesine rağmen halkın arzusu uyarınca Fustat'ta yaşadığı eve gömülerek üzerine Mısır Valisi Ubeydullah b. Serî b. Hakem tarafından bir türbe yaptırıldı. Türbe daha sonraki dönemlerde birçok defa tamir edildi ve yanına eklenen yeni binalarla bir külliye haline getirildi. İmar faaliyetlerinin başlıcaları 532'de (1138) Fâtımî Halifesi Hâfız-Lidînillâh, 693'te (1294) Memlûk Sultanı Muhammed b. Kalavun ve 1170'te (1757) Osmanlı Valisi Hekimoğlu Ali Paşa tarafından gerçekleştirilmiştir. Halen türbenin çevresinde bir camiden başka çeşitli binalar ve bir kütüphane ile sûfî hücreleri bulunmakta, özellikle altın ve gümüş süslemelerinin dikkat çektiği türbe Kahire'nin en çok ilgi gören ziyaretgâhları arasında yer almaktadır.

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Sa'd, *eş-Tabakât*, VII, 342; Mus'ab b. Abdullâh ez-Zübeyrî, *Nesebü Kureyş* (nşr. E. Lévi-Provençal), Kahire 1982, s. 56; Hatîb, *Târîhu Bağdâd*, VII, 309-313; Muvaffakuddin b. Osman, *Müşîdü'z-züvvâr ilâ kubûri'l-ebrâr* (nşr. M. Fetih Ebû Bekir), Kahire 1415/1995, s. 159-192; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, V, 593; VI, 8, 80; İbn Hallikân, *Vefeyât*, V, 423-424; Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ*, X, 106-107; Yâfiî, *Mür'âtü'l-cenân*, II, 43-44; Hâlid b. İsa el-Belevî, *Tâcü'l-mefrih* (nşr. Hasan es-Sâlih), Muhammediye, ts. (İhyâü't-türâsi'l-İslâmî), I, 222; İbn Kunfûz, *el-Vefeyât* (nşr. Âdil Nüveyhiz), Beyrut 1971, s. 160; Makrîzî, *el-Hıttâ*, II, 441; İbn Tağrıberdî, *en-Nücümü'z-zâhire*, II, 185-186; Sehâvî, *Tuhfetü'l-aḥbâb ve buḡyetü'l-tullâb*, Kahire 1406/1986, s. 104-108; Ali Paşa Mübârek, *el-Hıttâ't-Tevfiküyye*, Bulak 1306, V, 133-137; M. Abdülhâlik, *el-Cevâhirü'n-nefise fi menâkıbi's-Seyyide Nefise*, Kahire 1351/1932; Zirikî, *el-A'lâm*, IX, 16-17; Hitti, *İslâm Tarihi*, II, 445-447; III, 711; Kehhâle, *A'lâmü'n-nisâ*, V, 188; *A'yânü's-Şî'a*, III, 268; Tefvîk Ebû Alem, *es-Seyyide Nefise*, Kahire 1998; Gülgün Uyar, *Ehl-i Beyt: İslâm Tarihinde Ali-Fâtıma Evlâdi*, İstanbul 2004, s. 39, 365, 369, 485-486; Hâlid Mahmûd Tirmizî, "Seyyide Nefise-İk Şüfî Hâtün", *Fıkr o Nazar*, IX/6 (1971), s. 439-446; R. Strohmann, "Nafîsa", *EI*² (İng.), VII, 879.

RIZA SAVAŞ

NEFİSE SULTAN MEDRESESİ

(bk. HATUNİYE MEDRESESİ).

NEFİY

(bk. SÜRGÜN).

NEFİY

(النفی)

Kulun fiillerinin
Hakk'ın fiillerinde
fâni olması anlamında
tasavvuf terimi
(bk. MAHV ve İSBAT).

NEFL

(bk. NÂFİLE; TENFİL).

NEFSİ MÜDAFAA

(bk. MEŞRÜ MÜDAFAA).

en-NEFSÜZZEKİYYE

(bk. MUHAMMED
b. ABDULLAH el-MEHDÎ).

NEFÛSE

(نفوسة)

Bir Berberî kabilesi.

Yaygın rivayete göre Berberîler'in iki büyük şubesinden Butr koluna mensup dört kabileden biridir. Nefûse, Meşrik'tan veya diğer Berberî kabileleri gibi Filistin'den gelip Trablusgarp'ın güney batısındaki platoyu yurt edinmiş, buraya kabileye nisbetle Cebelnefûse adı verilmiştir. Kabile, Cebelnefûse'nin yanı sıra Akdeniz sahilinde Trablusgarp'ın batısında Sabre'ye kadar uzanan bölgede yaşıyordu. Mısır ile İfrîkiyye'yi birbirine bağlayan ana güzergâh üzerinde stratejik öneme sahip olan bölge tarih boyunca Mağrib'e ulaşmak isteyen orduların hücumlarına mâruz kalmıştır.

Nefûse'den kaynaklarda ilk defa Amr b. Âs'ın 22-23 (643-644) yıllarında Trablus ve yöresini fethi dolayısıyla bahsedilmekte ve Nefûse'nin bölge halkıyla beraber Amr b. Âs'a direndiği kaydedilmektedir. Nefûseliler'in büyük kısmının İslâm'dan önce hıristiyan, bazı grupların da Müsevî olduğu bilinmektedir. Zamanla diğer Berberî kabileleri gibi İslâmiyet'i kabul eden Nefûse, Kuzey Afrika'da 122'de (740) başlayıp Fâtımîler dönemine kadar iki asır boyunca devam eden Hâricî-İbâzî isyanlarında önemli rol oynamıştır.

II. (VIII.) yüzyılın başlarında Kuzey Afrika'da yayılmakta olan İbâziyye mezhebini kabul eden Nefûse, Emevî valisine karşı

isyan eden kabilelere katıldı. Cebelnefûse bölgesinde İbâzîlik için ilk dönemlerinden itibaren önemli bir sığınak oldu. Nitekim İbâzîliğin bölgedeki ilk imamlarından Hâris b. Telid el-Hadramî burada hüküm sürdü. Onun ölümünden sonra aralarında Nefûse'nin de bulunduğu İbâzî-Berberî kabileleri İsmâil b. Ziyâd en-Nefûsî kumandasında Kâbis'i ele geçirdi. Araplar da daha önce fethettikleri Sabre'yi tahrip ettiler. Nefûse, 140-144 (757-761) yıllarında İfrîkiyye'de idareyi eline alacak olan İbâzî lideri Ebû'l-Hattâb el-Meâfirî'nin imamlığını kabul ederek onun saflarına katıldı. Kabile mensupları, Ebû'l-Hattâb el-Meâfirî'nin İbâzîliği kabul eden diğer Berberî kabilelerle birlikte Trablusgarp'ı ele geçirmesinde ve Kayrevan'ın Sufriyye'ye mensup Vefcûme kabilesinden alınmasında etkili oldu. Ayrıca bölgede tekrar hâkimiyet sağlamak isteyen Abbâsîler'e karşı mücadele ettiler. Ebû'l-Hattâb el-Meâfirî 144 (761) yılında İfrîkiyye Valisi Muhammed b. Eş'as el-Huzâî tarafından Tavurga'da mağlup edilerek öldürüldü. Bu sırada Nefûse ve ona bağlı diğer İbâzî kabileleri büyük kayıplar verdiler. Bu yenilginin ardından İbâzî-Berberî kabilelerinin bir kısmı Ebû'l-Hattâb'ın Kayrevan'a vali olarak tayin ettiği Abdurrahman b. Rüstem liderliğinde Tâhert'te toplandılar. Bölgede kalmayı tercih eden Nefûse ise imamları Ebû Hâtim el-Melzûzî el-İbâzî'nin kumandasında Abbâsî ordularına direnmeyi sürdürdü ve 151 (768) yılında diğer İbâzî-Berberî kabilelerle birlikte büyük bir isyan başlattı. Abbâsîler'in İfrîkiyye Valisi Ömer b. Hafs yenilerek öldürüldü. Kayrevan Abbâsîler'den geri alındı (154/771). Ertesi yıl yeni Abbâsî Valisi Yezîd b. Hâtim el-Ezdi, Ebû Hâtim'i yenilgiye uğrattı. Nefûse ve diğer Berberî kabileleri bu defa da büyük kayıplar verdi.

Nefûse imamları, Ebû Hâtim'in öldürülmesinin ardından İbâzîler'i etrafında toplayarak Rüstemîler Devleti'ni kuran (160/777) Abdurrahman b. Rüstem'e tâbi oldu ve Rüstemîler'in bir buçuk asır boyunca ayakta kalmasında önemli rol oynadı. 197'de (812) Abdülvehhâb b. Abdurrahman'ın liderliğinde Trablusgarp kuşatmasına katılarak şehrin bir kısmının yapılan anlaşmayla Ağlebîler'den alınmasına katkıda bulundu.

Yaşadığı bölge Rüstemîler ile Ağlebîler arasında kaldığından Nefûse III. (IX.) yüzyılın başlarında Ağlebîler'in saldırılarına mâruz kaldı ve büyük kayıplar verdi. Kabile bu sebeple zaman zaman sahil bölgelerinden içeri çekilmekle birlikte Cebelne-

fûse'yi elinde tutmaya devam etti. Babası Ahmed b. Tolun'a isyan ederek ordusuyla birlikte bölgeye kaçan Abbas b. Ahmed b. Tolun, 267'de (881) Trablusgarp'ı kuşattığında yardıma çağrılan Nefûse gelip şehri işgalden kurtardı. 283'te (896) Ağlebî Hükümdarı II. İbrâhîm b. Ahmed, Tunus'tan Mısır üzerine yaptığı sefer sırasında Cebelinfûse bölgesinde Nefûse'nin direnişiyile karşılaştı. Nefûse bu direniş sırasında da büyük kayıplar verdi ve kabileden binlerce kişi esir düştü.

Nefûse, bölgede Ağlebîler ve Rüstemîler'in yerini alan Fâtımîler'e karşı da bir süre direndi; ancak 311'de (923) boyun eğmek zorunda kaldı. Kabile, 332-336 (943-947) yılları arasında İbâzî lideri Ebû Yezîd en-Nükkârî'nin Fâtımîler'e karşı çıkardığı isyana katıldı. Libya'nın batısında ve Mağrib'de birçok şehri ele geçiren Berberî kabileleri, liderleri Ebû Yezîd'in ölümünün ardından tekrar Fâtımî yönetimine girdiler. Vehbiyye inancına bağlı Cebelinfûse halkı ise Ebû Zekeriyâ el-İrcânî'nin kurduğu imâmete tâbi oldu ve VIII. (XIV.) yüzyıla kadar yarı-bağımsız yaşamaya devam etti. Kabilenin yaşadığı bölge V. (XI.) yüzyılda Sanhâce Berberîleri'nden Zîrîler'in hâkimiyetine girdi. Fâtımîler'in, Abbâsîler'e tâbi olan Zîrîler'i cezalandırmak amacıyla Benî Hilâl ve Benî Süleym gibi Bedevî-Arap kabilelerini bölgeye yerleştirdikleri dönemde aralarında Nefûse'nin de bulunduğu Berberî kabilelerinin yurtları işgal edildi. Sahil bölgelerindeki alanları daralan Nefûseliler bu sırada ana merkezleri olan Cebelinfûse'ye göç ettiler.

Kabile, VI. (XII.) yüzyılın ortalarında bir süre direndikten sonra Muvahhidî hâkimiyetini kabul etmek zorunda kaldı. 584'te (1188) başlayıp yaklaşık yarım asır süren Benî Gâniye isyanı sırasında büyük kayıplar verdi. 603'te (1206) Muvahhidî orduları Cebelinfûse'yi tahrip etmeye başladı. Bunu daha geniş saldırılar takip etti. Bölge, 624'te (1227) Yahyâ b. İshak b. Gâniye kumandasında bir ordu tarafından tekrar tahrip edildi.

XIII-XVI. yüzyıllarda bölgeyi elinde tutan Hafsîler'in zayıfladıkları veya dış mücadelelerle uğraştıkları dönemlerde Cebelinfûse halkı özerk yönetimlerini devam ettirmeyi başardı. Kabile, Osmanlılar devrinde de aynı durumunu korudu. Kabile mensuplarının özellikle XIX. yüzyılda Şeyh Cum'a b. Halîfe yönetiminde çıkardıkları isyan bu statülerini koruma çabasının bir sonucudur. Hafsîler ve Osmanlılar döneminde diğer İbâzî-Berberî kabileleri Sün-

nîliği kabul ederek Araplaşırken Nefûse İbâzîliği terketmemiş ve Berberî karakterini korumuştur. Kabile 1911 yılında İtalya'nın Libya'ya müdahalesinin ardından İtalyanlar'dan bağımsızlığını elde etmeye çalışmış, ancak başarılı olamamıştır. Libya 1961'de bağımsızlığını kazanınca Nefûse'nin yaşadığı bölgeler de merkezî yönetime bağlanmıştır.

Ebû Ubeyd el-Bekrî (ö. 487/1094) kendi döneminde Cebelinfûse'de 300 köy bulunduğunu, savaşçıların sayısının 16.000 olduğunu ifade eder. Bu sayıya çocuklar, kadınlar ve yaşlılar eklendiğinde o dönemde kabilenin nüfusunun 80.000 civarına ulaştığı tahmin edilebilir. Günümüzde nüfusunun 200.000'in üzerinde olduğu tahmin edilen kabile daha çok Cebelinfûse'de ulaşılması güç köylerde yaşamaktadır.

Kabile meşveretle yönetilir, yönetimin en üst kademesinde imam yer alırdı. İmamlar merkezî idareye karşı kabilenin temsilcisi konumundaydı. V. (XI.) yüzyılın başlarında Şeyh Muhammed b. Bekir el-Fersetâi en-Nefûsî her köy veya şehrin temsil edildiği Azzâbe Meclisi, kan bağıyla birbirine bağlı bulunan ailelerin temsil edildiği aşiret meclisi ve bir güvenlik biriminden meydana gelen danışma kurulları oluşturmuştur.

Vefeyât kitaplarında Nefûsî nisbesiyle anılan birçok âlim bulunmaktadır. Kelâm âlimi Mehdî en-Nefûsî, İbâzî âlimi ve şair Ebû Sehl b. Meymûn, tarihçi Ebû'r-Rebî Selmân el-Vesyânî ile Rüstemîler'in tarihine dair *el-Ezhârû'r-riyâziyye fi e'immeti ve'l-mülûkî'l-İbâziyye* adlı bir eser yazan devlet adamı, tarihçi ve yazar Süleyman Paşa el-Bârûnî (ö. 1940) bunlar arasında zikredilebilir.

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Abdülhakem, *Fütûhu İfrîkiyye ve'l-Endelüs*, Cezayir 1948, s. 34, 142; İbn Havkal, *Şûretü'l-arz*, s. 71-72; Bekrî, *el-Mesâlik*, I, 328; II, 655-656, 665-666, 705, 849; Şerif el-İdrîsî, *Nüzhetü'l-müşâk*, Beyrut 1409/1989, I, 222, 299; *el-İstibşâr fi 'acâ'ibi'l-emşâr* (nşr. Sa'd Zağlûl Abdülhamîd), Dârülbeyzâ 1985, s. 144-145; Yâkût, *Mu'cemü'l-büldân*, V, 296-297; Dercîni, *Tabakâtü'l-meşâyih bi'l-Mağrib* (nşr. İbrâhîm Tallây), Kosantine 1975, I, 47-49, 78-79; II, 313; Ticânî, *Rihletü't-Ticânî* (nşr. Hasan Hüsnî Abdülvehhâb), Tunus 1377/1958, s. 113, 185, 356; İbn İzârî, *el-Beyânü'l-muğrib*, Beyrut 1955, s. 248, 257; İbn Haldûn, *el-İber*, VI, 110-115, 223-230, 281-286, 290; Hasan el-Vezân, *Description de l'Afrique* (ed. Ch. Schefer), Paris 1896, III, 195; C. Motylinski, *Le Djebel Nefousa*, Paris 1898; H. R. Idris, *La Berbérie orientale sous les zirides X^e-XIIe siècles*, Paris 1962, s. 636, 751; Ali Yahyâ Muammer, *el-İbâziyye fi mevki'l-târîh*, Beyrut 1966, s. 48, 60-62, 156-160, 163-170, 211, 215; a.mlf.,

el-İbâziyye fi'l-Cezâ'ir, Kahire 1399/1979, s. 58-67, 252-260, 276, 395, 409, 418-419, 547-563, ayrıca bk. İndeks; İvaz M. Halîfât, *Neş'etü'l-hareketi'l-İbâziyye*, Amman 1978, s. 133-168; Süleyman el-Bârûnî, *el-Ezhârû'r-riyâziyye*, Tunus 1986, tür.yer.; F. Béguinot, "Nefûse", *IA*, IX, 185-188; a.mlf., "al-Nafûsa", *EL²* (İng.), VII, 892-894.

İBRÂHİM HAREKÂT

NEFÛSİ (النفوسى)

Ebû Sehl b. Meymûn
b. Abdülvehhâb el-Fârisî en-Nefûsî
(ö. 300/912-13 [?])

İbâzî âlimi ve şairi.

Hayatına dair yeterli bilgi bulunmamaktadır. Kaynaklarda Rüstemîler'in ikinci imamı Abdülvehhâb b. Abdurrahman'ın oğlu Meymûn'un oğullarından biri olduğu zikredilir. Annesi de Rüstemî ailesindedir. Fârisî nisbesiyle meşhur olması, Rüstemî hânedanının ilk kurucusu Abdurrahman b. Rüstem'in İran asıllı oluşundan kaynaklanmaktadır. Nefûseli olduğu ve ilmî şöretini bu bölgede kazandığı için Nefûsî nisbesiyle tanınmıştır (Şemmâhî, I, 244).

Tâhert'te yaşayan, Arapça ve Berberîce bilgisi, dinî ilimlere vukufu ve kemaliyle şöret kazanan Nefûsî bu şehrin tanınmasına yardımcı olan kişilerden biri kabul edilmektedir. Tahsili esnasında bölge halkının konuştuğu Berberîce'yi de öğrenmişti. Bu sebeple III. (IX.) yüzyılın ilk yarısına kadar Rüstemî imamı Ebû Saîd el-Eflah ve daha sonra imam olan Ebû Hâtim Yûsuf b. Muhammed'in hizmetinde çalıştı. O dönemde Arapça konuşan Tâhert Rüstemî imamlarının yerli halkla anlaşabilmek için tercümana ihtiyaçları vardı. Nefûsî'nin bu amaçla tercüme işlerinde istihdam edildiği bilinmektedir (a.g.e., a.y.). İbâzî Rüstemî Devleti, 296 (909) yılında İsmâîlî imamı Ubeydullah el-Mehdî el-Fâtımî adına Kuzey Afrika'da faaliyet gösteren İsmâîlî dâisi Ebû Abdullah eş-Şîî tarafından ortadan kaldırıldığı sırada Nefûsî, Tunus sınırındaki Mersalharez veya daha güçlü bir rivayete göre Cezayir sahili üzerindeki Mersaddecâc'a (burası için bk. Bekrî, s. 64-65, 82) gidip yerleşti ve hayatının son yıllarını burada geçirdi (Dercîni, II, 352). Şemmâhî, Nefûsî'nin Mersaddecâc'da vefat ettiğini ve kabrinin ziyaretgâh olduğunu belirtmesine rağmen ölüm tarihine dair kesin bilgi vermemektedir.

Nefûsî'nin din ve tarihle ilgili şiiirlerini, İbâziyye fırkasının tarihini, inanç esaslarını, ayrıca vaaz ve nasihatlerini ihtiva eden